

AUTENTICITÁS ÉS NARRATÍV IDENTITÁS. AZ AUTENTIKUS EMBERI LÉT LEHETŐSÉGÉRŐL HEIDEGGER, TENGELYI ÉS FEHÉR M. ISTVÁN NYOMÁN¹

MAROSÁN BENCE PÉTER

I. BEVEZETÉS

A heideggeri autenticitás-fogalom, melynek kifejezett előképét már megtaláljuk Husserl-nél is, arra vonatkozik, hogy döntéseink során ne megkérdőjelezetlen, közösségi rutint, többségi elvárásokat kövessünk, hanem valóban a *mi* választásainkról legyen szó, s ne a többiek válasszanak helyettünk. Döntéseink belőlünk magunkból fakadjanak; valóban az ittlét legyen az, aki megteremti önmagát és önzonosságát, és ne a Többiek döntsenek az ittlét sorsáról, ne az Akárki válasszon helyette. Ennek alapján úgy tűnhet, hogy itt egy nagyon is a többiekkel, a közösséggel, és speciálisan a másik emberrel szembeni, illetve tőlük független, róluk leválasztott autentikus Önmaga-konceptióról, autenticitás-elképzelésről van szó. Heidegger, némileg provokatív éllel, kifejezetten „egzisztenciális szolipszizmusról”² beszél ebben az összefüggésben.

Ugyanakkor a másik oldalról úgy tűnik, hogy választásaink, amennyiben etikai döntésekről van szó, mégis túlnyomórészt, s az igazán lényeges dolgokat tekintve talán: mindig, a Másikkal kapcsolatosak, valamilyen módon a Másik emberhez fűződnek. Noha mi magunk vagyunk azok, akik választunk, s ennek így is kell lennie, amennyiben önálló létre törekszünk, mégis úgy tűnik, hogy valóban fontos, releváns döntéseink címzettje a Másik, és ily módon bizonyos tekintetben a saját létezés autenticitása is lényegileg a Másikra vonatkoztatott. Önzonosságunk is, és az az Önmaga is, akit autentikusan vagy inautentikusan választunk, a Másikkal szerves, tőle elválaszthatatlan viszonyban alakul ki és formálódik. Ez utóbbi szempont a fenomenológiai mozgalom egy másik kulcsfontosságú szerzőjére, Lévinasra utal.

Az alábbiakban Fehér M. István Tengelyi László fölött gyakorolt kritikájának bizonyos részleteit fogom megvizsgálni, és ezzel összefüggésben autenticitás, narratív identitás, értelemképződés és felelősség fogalmainak viszonyait.

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj BO/00421/18/2 számú projektjének támogatásával készült.

² Heidegger: *Lét és idő*. Ford. Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István, Vajda Mihály. Osiris, Budapest, 2007. 221.

II. A HEIDEGGERI AUTENTICITÁS-FOGALOM ÉS FEHÉR M. ISTVÁN TENGELYI-KRITIKÁJA

Fehér M. István egy nem régiben íródott tanulmányában³ nyújt kritikát élettörténet, narratív önazonosság és passzív (uralhatatlan) értelemképződés fogalmainak Tengelyi Lászlónál található értelmezéséről, mégpedig alapvetően Heidegger szemszögéből. Fehér itt különösen Tengelyi következő szavait veszi górcső alá:

„[1] Amikor Heidegger a *Lét és időben* a sors fogalmát megkísérli fenomenológiai alapokra helyezni, kétes kimenetelű vállalkozásba fog. [2] Elkerülhetetlennek tekinti ugyan, hogy ittlétünk végessége folytán minduntalan olyan tényezőkkel és történésekkel szembe-süljünk, amelyeket nem keríthetünk maradéktalanul hatalmunkba, ám mégis úgy véli, hogy ami életünkben uralhatatlannak, irányíthatatlannak és ellenőrizhetetlennek bizonyul, azt sorsként nem csupán viselnünk kell, hanem egyszersmind teljes eltökéltséggel vállalhatjuk is, úgyszólván magunkra vehetjük, és ezáltal átváltoztathatjuk legsajátabb önazonosságunk alkotóelemévé. [3] Bármennyire eltávolodik is Heidegger ezzel az elképzeléssel Husserltől, aki szerint értelemadó tevékenységünknek semmiféle befolyásolhatatlan ténytérítés nem szabhat korlátokat, egy előfeltevésben osztozik vele: az élettörténetet hozzá hasonlóan az önazonosság kibontakozásának terepeként fogja fel. [4] Vizsgálódásaink azonban arra mutatnak, hogy ez az előfeltevés korántsem tekinthető magától értetődőnek. [5] Amikor megvizsgáltuk, hogy miként találjuk megragadott és félreszorított értelemképződmények »diakritikai rendszerébe« eleve belefoglalva magunkat, olyan látószögre lettünk rá, amelyből módunk nyílik elhatárolni az élettörténet tág tartományán belül a magától lejátszódó értelemképződés színterét – mint szorosabban vett »fenomenológiai mezőt« – az önazonosság szolgálatában álló értelemrögzítés terepétől.”⁴

A fentebbi kijelentésekkel szemben Fehér mindenekelőtt azt a kifogást emeli, hogy Tengelyi nem engedi úgymond szóhoz jutni magát Heideggert.

³ Fehér M. István: *Légy hű önmagadhoz – vagy azonosságodhoz?* Ricoeur, Tengelyi és a narratív identitás elmélete. In: *Élettörténet, sorseselemény, önazonosság. Tanulmányok Tengelyi László emlékére*. Szerk. Marosán Bence et al. L'Harmattan, Budapest, 2019. 296-337.

⁴ Tengelyi László: *Élettörténet és sorseselemény*. Atlantisz, Budapest, 1998: 41sk. Fehér 2019. 312.

Olyan fogalmi környezetet teremt, melytől az utóbbi gondolkodásmódja alapvetően idegen, és olyan mércét állít fel vele szemben, amely a heideggeri problémafelvetés vonatkozásában alapvetően inadekvát. A következőket írja:⁵

„Ha Heideggernek a mérce létrejöttébe módja volna beleszólni, akkor azt mondaná: „az élettörténetet” már csak azért sem fogja fel „az önazonosság kibontakozásának terepeként” [3], mivel ahogy az élettörténetről, úgy az önazonosságról sincs különösebb mondanivalója, azaz olyan kérdésekben kérnek tőle itt választ, melyeknek gondolati beágyazottsága, gondolati síkja idegen tőle; ellenben ahol tényleg volna mondanivalója, ti. az autentikus létet illetően, ott olyan fogalmi környezetet teremtenek, melyben saját mondanivalóját nem tudja megfogalmazni.”

Fehér mindenekelőtt azt veti Tengelyi szemére, hogy nem vet számot kellő mélységében az autenticitás heideggeri kérdésével. A narratív önazonosság Paul Ricœur által kidolgozott, majd Tengelyi által továbbgondolt elméletét elemezve Fehér egyenesen arról beszél, hogy az említett szerzők „meghátrálnak”, „kitérnek” az elől, hogy valódi alapossággal szembenézzenek az autentikus lét heideggeri felfogásával. Fehér egyik ellenvetése szerint a legfontosabb kérdés talán nem is az, hogy *ki* is az az Önmaga, akivel azonosak vagyunk. Ha tegnap is egy notórius hazudozó voltam (vagy betörő), és tegnapelőtt, sőt: tavalyelőtt is, akkor azzal meg is oldottuk volna a kérdést, és minden rendben is volna? Ha életünk története egy notórius hazudozó, esetleg egy betörő története volna, akkor azzal el is intéztük volna a kérdést? Heideggernél ezzel szemben – Fehér olvasatában – az a jóval mélyebb és radikálisabb kérdés fogalmazódik meg, hogy valóban mi magunk vagyunk-e azok, akik életünket éljük, vagy a többi ember (a „das Man”) az, aki helyettünk él, és döntéseket hoz. Heidegger ezzel, Fehér szerint, egy olyan fenomént exponál, ami az utóbbi szerint kellő élességgel nem jelenik meg sem Ricœurnél, sem az érett Tengelyinél (*A bűn mint sorseseemény* c. kötet után): nevezetesen a *szabadság* fenoménjét.

Fehér szerint Tengelyinél és Ricœurnél a fő szempont, hogy az élettörténetben egység legyen. Az már, hogy miféle élettörténetről van szó, az ő véleménye szerint, nem bír olyan kiemelkedő jelentőséggel ezeknél a szerzőknél. Heideggernél ellentétben elsőrendű fontossága van annak, hogy a döntést maga az ittlét hozza, ne pedig az akárki, a *das Man*. Az Önmaga állandóságát egy belülről jövő döntés stabilitása és elhatározottsága biztosítja. Heideggert,

⁵ Fehér 2019. 314.

mint Fehér mondja, talán lehet vádolni egyfajta „decizionizmussal”, azaz azzal a felfogással, hogy nála a saját döntésen múlik minden.⁶ Ez azonban egyfelől mégis ad valamiféle tartalmi motívumot az önazonosság meghatározása számára, másfelől a szabadságot helyezi a középpontba. Tengelyit leginkább azért bírálja Fehér, mert szerinte az előbbinél a szabadság nem kapja meg az őt megillető rangot. Tengelyi filozófiájában az „uralhatatlan értelemképződés”, illetve a „velünk szemben támadó, elháríthatatlan igény” motívuma egyenesen kiiktatni látszik a döntéseink mögött álló szabadságot és felelősséget. Azt például, mondja Fehér (némileg a Heidegger nemzetiszocialista elkötelezettségét firtató, visszatérő bírálatokra is utalva), hogy valaki a nácihoz csatlakozott, előidézheti egy személyes, a szabadságból fakadó döntés, vagy egy, a „tudatot meglepő értelem”, illetve egy „velünk szemben támadó, elháríthatatlan igény”, de az első esetben mégis olyan eseménnyel van dolgunk, melynek során az ágens nem keres kifogásokat, nem próbálja meg áthárítani a felelősséget valami vagy valaki másra (egy idegen értelemre vagy igényre).⁷

Nekem azonban úgy tűnik, hogy az autenticitás heideggeri felfogása ebben a formában még nem képes teljes egészében választ adni arra a problémára, amelyet Fehér a tanulmánya elején jelzett: mégpedig éppen azért, mivel az autentikus döntés legfontosabb jegye Heideggernél az, hogy belülről fakadjon, és ne mások kényszerítsék rám. Ezen a módon azonban a heideggeri választás tisztán *formális*. Eszerint dönthetnek autentikusan úgy, hogy nemzetiszocialista, sztálinista, esetleg gazember, illetve egy diktatúra besúgója leszek. Heideggernél, bizonyos szöveghelyek alapján,⁸ úgy tűnik, hogy az autenticitás alapja, illetve e koncepció tartalmas motívuma lehet a nemzeti sors és örökség tudatos és elkötelezett felvállalása. Ez azonban egyfelől csupán utalás Heidegger részéről egy lehetséges autenticitás-koncepcióra, másfelől ez az elképzelés nem tűnik számomra olyannak, mint ami minden körülmények között képes volna megalapozni az autenticitás egy valóban koherens, plauzibilis, kellően tartalmas és morálisan is felelős felfogását. Úgy vélem, egy ilyen – valóban megalapozott és tartható – modellel szükségszerűen össze kell, hogy kapcsolódjanak a *racionalitás* és a *mások iránt viselt felelősség* mozzanatai.

Érdemes e tekintetben külön felhívni a figyelmet Husserl autenticitás-eszméjére, aki jóval Heidegger *Lét és idő* c. művét megelőzően, már az

⁶ Fehér 2019. 323sk.

⁷ I.m. 324., különösen: 62-es lábjegyzet.

⁸ Pl. *Lét és idő*, 74§ (Heidegger 2007. 441), illetve: *Logik als die Frage nach dem Wesen der Sprache. Sommersemester 1934*. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1998.

Eszmék második kötetében (1912)⁹ a megkérdőjelezetlen közösségi rutinról leszakadó, saját racionális és felelős belátásra hagyatkozó döntésben azonosítja az autentikus lét zálogát. Ebben az összefüggésben, az inautentikus lét körülírására, még a „man” szót is alkalmazza, egészen a heideggeri értelemben.

Tengelyi, értelmezésem szerint, az autentikus lét fogalmát, döntően Lévinas és Waldenfels alapján, pontosan a racionalitásnak és a Másik iránt viselt felelősségnek azokkal a motívumaival egészíti ki, amelyek az autenticitás elméletét kellőképpen koherenssé és tartalmassá tudják tenni.

III. FELELŐSSÉG, AUTENTICITÁS ÉS ÖNazonosság TENGYELI LÁSZLÓNÁL

Előadásunk második részében arra kívánunk összpontosítani, hogy a Másikkal való kapcsolat, a Rá való nyitottság, az Iránta érzett felelősség milyen módon megkerülhetetlen komponensei önanonosságunknak és az autentikus létezésnek. Ami a heideggeri autenticitás-konceptió erősségének tűnhet – az nevezetesen, hogy a saját szabad döntés van a központban –, másfelől gyengeségnek, buktatónak is bizonyulhat. Arról van szó, hogy az autentikus létet, és ezzel az autentikus Önmagunkat úgyszólván belőlünk magunkból kell megteremtenünk, az anonim nyilvános létről, a „das Man zsarnokságáról”¹⁰ való leválás révén, egyfajta egzisztenciális elszigetelődéssel. Az „egzisztenciális elszigetelődés”, az ittlét „saját lábra állásának” toposza láthatóvá teszi a szabadság igazi fenomenjét, a maga mélységében és élességében. Amennyiben azonban ezt az „egzisztenciális elszigetelődést” túlhangsúlyozzuk, annyiban viszont elfedetté válhat a szabadság tényleges tétje is: miszerint a szabad döntés mindig a Másikkal kapcsolatos választásokban tesz szert valódi súlyra és jelentőségre. Ahogy az is kikerülhet látókörünkől, hogy Önmagunk felépítésében, konstitúciójában a Másik mindig kikerülhetetlenül és lényegi módon vesz részt. Tengelyi Lászlónál, ahogy én értem, ez utóbb említett két mozzanat jóval hangsúlyosabban jelenik meg, mint Heideggernél.

⁹ Husserl: *Ideen zur einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch: Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution*. Edited by Marly Biemel. The Hague, Netherlands, Martinus Nijhoff, 1952. 608/c [268skk]. Ld. még, úő.: *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik (Texte aus dem Nachlass 1908–1937)*. Edited by Rochus Sowa & Thomas Vongehr. New York, Springer, 2014. 340 skk. (kézirat, 1920-ból). Ehhez ld. még: Schwendtner Tibor: *Eljövendő múlt. Genealógia Nietzschénél, Husserlnél és Heideggernél*, L'Harmattan, Budapest, 2011. 67.

¹⁰ Heidegger 2007. 154.

A passzív értelemképződés, az önhasadás (önmagunkkal való meghasonlás) fogalmi Tengelyinél, ahogy én látom, nem fenyegetnek a szabadság felszámolásával, hanem éppen ellenkezőleg: a szabadság és a (narratív) önzonosság mélyebb dimenzióit tárják fel. Tengelyi gondolkodásának ugyanis harmadik középpontját (Kant és Husserl után) legkésőbb *A bűn mint sorseseemény* c. kötetből fogva, egészen utolsó korszakáig (a *Welt und Unendlichkeit*ig bezárólag) *Lévinas* jelenti. Ez a helyzet annak ellenére, hogy néhol Tengelyi azt állítja, hogy Lévinas megnyilvánulásai a Másik iránt viselt eredeti felelősségünkéről „túlzók”, sőt: „a rajongásig menően túlzók”.¹¹ Tengelyi, Lévinasszal mély egyetértésben, úgy véli, szabadságunk és önzonosságunk (e kettő, akár csak Heideggernél, Tengelyinél is szervesen összefonódik egymással) igazi értelmét és jelentőségét csak a Másik iránti elháríthatatlan felelősségünk, a Másik által támasztott kikerülhetetlen feleletigény fényében nyeri el.

Lévinasnál a *Teljes és Végtelenben* a másiktól elszigeteltnek tekintett szubjektum, aki úgy jelenik meg, mint az „Ugyanaz Azonossága”, egy még éretlen, bizonyos módon gyermeki egóként tűnik fel, aki boldogan éli életét, a világba belefeledkezve és beletemetkezve, s még nem érintette meg az a megrendítő, egyszerre felemelő és bizonyos szempontból rémisztő (mert az Iránta viselt lényegi felelősségünkkel szembesítő) tapasztalat, amit a Másik felbukkanása jelent. Az Ugyanaz Azonosságában időző szubjektum, aki még boldogan töltekezik a világ elemeiből, még nem szubjektum a szó szigorú értelmében. Csak a Másikkal való találkozás, a Másik mint Másik színről-színre látása teszi az-á. A találkozás, a Másik színéletása tesz engem valóban szubjektummá, s ami ettől elválaszthatatlan: tényleg szabaddá. A szabadság a Másikkal kapcsolatos döntésekben nyer igazi tétet, s mivel létem, önzonosságom, mint a szó szigorú értelmében vett szubjektumé, ezekben a döntésekben formálódik meg, egzisztenciális, fenomenológiai értelemben elmondhatom, hogy szubjektumként a Másik szül engem, a Másik az, aki a világnak ad. Ez a helyzet a *Teljesség és végtelenben*, s még inkább ez Lévinas véleménye a *Másként mint lenni* című kései főműben.

Tengelyi, bár nem minden fenntartás és változtatás nélkül, de csatlakozik ezekhez a gondolatokhoz. A passzivitás, az értelemképződés uralhatatlansága nála az emberi létezés (a konstituáló tudat) végeességére utalnak – ennyiben talán Heidegger számára is rokonszenves módon. Ezek a mozzanatok ugyanis Tengelyinél arra utalnak, hogy nem tudjuk teljes mértékben ellenőrzésünk alatt tartani, hogy milyen fenomének jelennek meg számunkra, s hogy ezek milyen értelemmel bírnak. A passzivitásnak, az értelemképződés részleges uralhatatlanságának ez a felfogása azonban nem számolja fel nála a sza-

¹¹ Tengelyi 1998. 230.

badságot: inkább a passzivitást és aktivitást elválaszthatatlan egységben kapcsolja össze, egymásra való tekintettel definiálja őket, miközben e kettő lényegileg interszjektív karakterét is hangsúlyozza. Erre utalnak, értelmezésem szerint, *A bűn mint sorseseemény* sokat idézett szavai is: „A »bűn mint sorseseemény« kifejezés feladatot jelöl ki: azt a terhet rója ránk, hogy a bűnt sorsunk eseményeként értsük, anélkül, hogy szabadságunkat megsemmisítő végzetként vagy felelősségünket enyhítő esetlegességként félremagyaráznánk”.¹²

Ugyanez a helyzet az „önhasadás”, „önmagunkból való kilépés”, illetve „önmagunkkal való meghasonlás” fogalmainak Tengelyi-féle alkalmazásával is.¹³ Ezek mindenekelőtt interszjektív és etikai kontextusban vetődnek fel. Kiderülhet, hogy élettörténetünk radikálisan más értelemmel rendelkezik, mint amit eredetileg neki tulajdonítottunk, hogy alapvetően más személyek vagyunk, mint akinek hittük magunkat. *Úgy szembesülünk magunkkal, mint egy idegennel*. Az ilyen önhasadást, az önmagunkkal való meghasonlást bizonyos sorseseemények idézhetik elő. A sorseseemény azonban lényegi módon magában hordozza a többi emberrel, mindenekelőtt valaki konkrét Másikkal való kapcsolatot. Noha tetszőleges számú sorseseemény lehetséges, és nem is mindegyik szükségszerűen interszjektív és etikai vonatkozású, mindegyik sorseseemény, fogalmából fakadóan, szabadságunkat hívja játékba. Azzal szembesít bennünket, hogy nem mehetnek tovább a dolgok úgy, ahogy eddig, muszáj változtatni. És megkockáztatom a sejtést: minden igazán fontos sorseseemény a Másikkal kapcsolatos.

Ez a pont nyújt számunkra lehetőséget, hogy kapcsolódjunk előadásunk másik fő témájához: az autentikus lét lehetőségéhez. Reményeim szerint már látjuk, hogy passzivitás, uralhatatlan értelemképződés, önhasadás fogalmi Tengelyi filozófiájában nem kapcsolják ki sem a szabadság dimenzióját, sem az autentikus lét feltételeire irányuló kérdésfeltevést, hanem éppen ellenkezőleg: ez utóbbiaknak olyan aspektusait teszik hozzáférhetővé, amelyek talán Heidegger filozófiájának horizontján még nem voltak elérhetőek, legalábbis nem voltak kézenfekvőek. Az inautentikus lét ugyanis – ebben az, alapvetően lévinasi ihletésű értelmezési keretben – a Másik elől való elzárkózás; amikor nem akarunk megnyílni a Másikra, és nem akarjuk tudomásul venni, hogy a Másik iránti eredendő felelősségünk az autentikus lét konstitutív és kioperálhatatlan komponense. Ezzel összhangban, illetve ennek következményeképpen a bűn egyik alapvető értelme Tengelyinél: *válaszmehtagadás*.¹⁴

¹² Tengelyi László: *A bűn mint sorseseemény*. Atlantisz, Budapest, 1992. 104.

¹³ Tengelyi 1998. 28, 43, 47.

¹⁴ Vö. Tengelyi 1998. 354. „Abban a 'vad' tartományban, amelyben máris feleletigény szegeződik nekünk, mielőtt törvényről szó eshetnék, a bűn eredendő értelme a *válaszmehtagadás*”.

Annak elhárítása vagy elutasítása, hogy magunkra vállaljuk a Másik iránti radikális felelősséget. Ennek a felelősségnek helyenként szélsőséges lévinasi megfogalmazásait Tengelyi mindenestre enyhíteni törekszik. Azonban a Másik iránt viselt felelősség éthosza, mint az autentikus és morálisan hiteles létezés feltétele, mindig meghatározó maradt a számára.

IV. KONKLÚZIÓ

A fentiekben, a Heideggerre vonatkozó részekben, arra próbáltunk meg utalni, hogy a heideggeri autenticitás-koncepció – nézetünk szerint – túl formális; s ennél fogva rendkívül destruktív magatartásmódokat is lehetővé tesz. Van a heideggeri szabadság-felfogásban és autenticitás-értelmezésben egy olyan elem is azonban, ami tartalmasabb, materiálisabb megközelítést is lehetővé tesz a szabadság és az autentikus létezés általános elméletével kapcsolatban: ez a „lenni-hagyás” vagy „lenni-engedés” („*sein-lassen*”) motívuma. Ez már – a döntés autenticitásának pusztá állításán túl (mondván: „döntsünk bárhogy, de az a döntés legyen csak a miénk!”) – megenged a dolgokhoz, és speciálisan a többi emberhez, illetve, még közelebbről, a mindenkori konkrét Másikhoz, egy sokkal differenciáltabb és tartalmasabb viszonyulást is. Azonban ez a motívum – a „lenni-hagyás” vagy „lenni-engedés” éthosza – még mindig nagyon általános, és nagyon kevésbé tartalmas.

Az interszubbektivitás és a Másik lévinasi elmélete ezzel szemben, véleményünk szerint, egy sokkal specifikusabb, konkrétabb és tartalmasabb szabadság- és – ezzel elválaszthatatlan összefüggésben – identitás-koncepciót tesz lehetővé. Egy ilyen, lényegi pontokon döntően Lévinásra támaszkodó elméletnek nem kell feltétlenül a heideggeri elmélet alternatívájaként vagy riválisaként fellépnie. Lehet annak produktív továbbgondolása is; az eredeti heideggeri motívumok és elképzelések átvételével és továbbvitelével. Meglátásom szerint ezt tette Tengelyi László is; aki – ahogy én értem – nem vetette el a heideggeri autenticitás-elméletet mindenestül, hanem azt értelmező módon – filozófiájának etikai vonatkozású részeiben – egy általánosabb konceptuális keretbe építette bele.

Tengelyi László alapján láthatóvá válik, hogy önazonosságunk szervesen összefügg a többiekkel, illetve különösképpen a Másikkal való együttlétünkkel, társas életünkkel. Az élettörténet mindig többszereplős történet. Előfordulhat, hogy kiderül, nem is mi vagyunk a főszereplők saját élettörténetünkben – sőt, egy kellőképp érett, mondjuk ki: „autentikus” individuum esetében el kell, hogy jöjjön a pillanat, amikor megérti, hogy nem ő áll életének középpontjában, nem minden körülötte forog. Még akkor is, ha a saját életéről van szó. Ami viszont nem veszi le a döntéseinkkel járó felelősséget a

vállunkról, hanem – az említett felismerés – még erőteljesebben kellene, hogy tudatosítsa bennünk ezt a felelősséget. Az élettörténet – optimális esetben¹⁵ – mindig többszereplős történet, amelyben több, egyaránt fontos szereplő is van. Hovatovább, amelyben felbukkanhatnak olyan aszimmetrikus – és mégis autentikus – viszonyok, melyekben bizonyos módon a Másik elsőbbséget kell, hogy élvezzen velünk szemben, mint azt Lévinas számos helyen, számos különböző szempontból leírja.

Tengelyi – az én olvasatomban – ezt próbálja meg láthatóvá tenni, amikor a narratív azonosság Paul Ricœur és Alasdair MacIntyre által kialakított modelljét kiegészíti a lévinasi etikával és a sorsesemény általa körvonalazott koncepciójával. Tengelyinél ez egy koherens keretrendszer, mely harmonikus módon egyesíti a Tengelyi által felhasznált, mozgósított elméletek különböző elemeit és összefüggéseit egy új, egységes elméletben. Élettörténetünknek nem vagyunk kizárólagos szerzői, hanem „pusztán” társszerzői vagyunk.¹⁶A többi társszerző – rajtunk kívül – azonban mindenekelőtt a többi ember. A Másik, aki iránt eredeti és megkerülhetetlen felelősséggel tartozunk.

Önazonosságunk – narratív identitásunk – konstitúciójában a Másik lényegi módon vesz részt. A Másik felől érkező „elháríthatatlan feleletigény” nem számolja fel szabadságunkat: éppen ellenkezőleg: ez a feleletigény hozza játékba azt, ez kölcsönöz neki valódi súlyt. A Másikkal kapcsolatban kap szabadságunk valódi tétet: azt, hogy hogyan élünk ezzel a szabadsággal. A „sorsesemény”, életünk sorsfordító eseményei, szintén – közvetve vagy közvetlenül – többnyire és mindenekelőtt a Másikkal függenek össze.

A Másikkal való összefüggésben szabadságunk *formális* és *materiális* oldala szervesen összekapcsolódnak egymással; a Másik vonatkozásában kerül ez a két oldal valóban lényegi, egymást egy nagyobb elmélet keretei között kiegészítő kapcsolatba. Tengelyinél a szabadság – mely a Másikkal való lényegi együttműködésünkben, sorsesemények forrásaként szolgálva konstituálja ezekben a sorseseményekben kikristályosodó narratív önazonosságunkat – nem más, mint a Másik felől érkező feleletigényre nyitott, a Másik iránti felelősségünkkel szembenező és ebben a felelősségben való *szabad elköteleződés*. A Tengelyi által felvázolt *fenomenológiai elementáretika*, mely értelmezésem szerint – egyebek mellett – a lévinasi gondolat innovatív és kreatív megújítása és továbbvitele, a szabadságnak ilyen felfogásán alapul. Ez az etikai koncepció azzal a ténnyel szembesít bennünket, hogy önazonos-

¹⁵ Még ha a remetékre gondolunk is – ők is családba születtek bele, és legalább egy bizonyos ideig családban éltek, ami a Másikkal való lényegi viszonyokat és döntési helyzeteket vonja maga után. Továbbá, negatív módon, a remetéség is a Másikkal kapcsolatos döntés egy bizonyos formája.

¹⁶ Tengelyi 1998. 20.

ságunk a Másikkal kapcsolatban meghozott döntéseink médiumában formálódik.¹⁷ Ahogyan a Másikhoz viszonyulunk, az mindennél többet elmond rólunk magunkról

BIBLIOGRÁFIA

- Fehér M. István (2019): Légy hű önmagadhoz – vagy azonosságodhoz? Ricoeur, Tengelyi és a narratív identitás elmélete. In: Marosán Bence Péter et al. (Szerk.): *Élettörténet, sorseseemény, önazonosság. Tanulmányok Tengelyi László emlékére*. L'Harmattan, Budapest, 2019. 296-337.
- Heidegger, Martin (1998): *Logik als die Frage nach dem Wesen der Sprache. Sommersemester 1934*. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann
- Heidegger, Martin (2007): *Lét és idő*. Ford. Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István, Vajda Mihály. Osiris, Budapest.
- Husserl, Edmund (1952): *Ideen zur einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch: Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution*. The Hague, Netherlands, Martinus Nijhoff
- Husserl, Edmund (2014): *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik (Texte aus dem Nachlass 1908 – 1937)*. Edited by Rochus Sowa & Thomas Vongehr. New York, Springer
- Lévinas, Emmanuel (1999): *Teljesség és végtelen*. Ford. Tarnay László, Jelenkor, Pécs.
- Schwendtner Tibor (2011): *Eljövendő múlt. Genealógia Nietzschénél, Husserlnél és Heideggernél*. L'Harmattan, Budapest.
- Tengelyi László (1992): *A bűn mint sorseseemény*. Atlantisz, Budapest.
- Tengelyi László (1998): *Élettörténet és sorseseemény*. Atlantisz, Budapest.

¹⁷I.m. 215-358.